

บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ไทยแลนด์ 4.0 The Role of local Government Organization towards Thailand 4.0

¹ภวัต พัฒนนิภากร และ²เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร
¹Phawat Pathananiphakorn and ²Saowalak Kosolkitti-amporn

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ประเทศไทย
Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand.

¹sirising2520@hotmail.com, ²champdh999@gmail.com

Received February 8, 2019; Revised March 2, 2019; Accepted May 14, 2019

บทคัดย่อ

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้การขับเคลื่อนสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” เป็นสิ่งที่ท้าทายรัฐบาลปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง โดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่จะนำพาพี่น้องประชาชนโดยเฉพาะคนยากจนที่มากที่สุดในประเทศ ให้หลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ คือ “โง่ จน เจ็บ” ไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเป็นหลัก ซึ่งเป็นเป้าหมายพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นลำดับแรก เพื่อให้ประชาชน “กินดี อยู่ดี มีความสุข” ชุมชนท้องถิ่นต้องพึ่งตนเองได้ ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “พออยู่ พอกิน พอใช้ พอเพียง” เหลือกินเหลือใช้ก็นำไปขาย มีการรวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจชุมชน โดยได้มาจากแผนแม่บทชุมชนเพื่อชุมชน โดยชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้จากความต้องการพัฒนาของคนในชุมชนเอง “การเรียนรู้ คือหัวใจ เป้าหมายคือการพึ่งตนเอง” การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นผู้เขียนมีความคิดข้อเสนอแนะไว้ 8 ข้อ ดังนี้ “น้ำไหลดี ไฟสว่างดี ถนนหนทางดี สิ่งแวดล้อมดี การศึกษาดี อนามัยดี อาชีพดีและวัฒนธรรมประเพณีดี” ต้องการเห็นประเทศไทย โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่เป็นรากหญ้าสำคัญของประเทศ เกิดการพัฒนาทั้งทางวัตถุและจิตใจ ควบคู่กันไป ตามภารกิจของรัฐบาลที่ว่า “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ขับเคลื่อนตามกลไกประชารัฐ

คำสำคัญ : บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

Thailand's development under the "Thailand 4.0" model has been extremely challenging the current government. The introduction of General Prayut Chan-o-cha, the Prime Minister and the Head of National Council for Peace and Order (NCPO) is to lead the people in the country especially the poorest to release themselves from the poverty cycle of "ignorance, poverty and illness" to be physically and mentally developed. The focus is on developing the quality of life of the people. This is the primary goal of local community development in order that the people "eating and living well with happiness". Local communities have to rely on themselves. The philosophy of self-sufficiency has been applied in daily life i.e. "sufficiently live, eat and use." The left surplus can be sold out. There is a collective community enterprise. It is derived from the Community Master Plan for the community, whereby the community organizes the learning process from the needs of the people in the community. "Learning is the core concept and the goal is self-reliance." In local community development, the author has suggested 8 good sources including: "Good water, good light, good roads, good environment, good education, good health, good profession and good culture". It is wishful that local people in Thailand which are the important grassroots can be hand in hand materially and mentally developed along with the government's mission of "security, prosperity and sustainability", propelled by the state's civil service.

Keywords: The role of local government organization, Thailand 4.0

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันปรับเปลี่ยนตัวเองจากสังคมอยู่แบบพอเพียง มาเป็นสังคมที่มุ่งมั่งคั่งอยู่แบบมั่งคั่งและร่ำรวย มีการสะสมส่วนเกินในการผลิตเพื่อขาย มุ่งแสวงหากำไรมากที่สุด และส่งเสริมการบริโภคในนามของ "การพัฒนา" รวมถึงการทำให้ทันสมัย (Modernization) ซึ่งในความเป็นจริง คุณภาพชีวิตของคนไทยมิได้เพิ่มขึ้นจริงตามดัชนีการบริโภคและกำไร ตามวัตถุสิ่งของเครื่องอำนวยความสะดวกที่ล้นเหลือแต่อย่างใด ปัจจุบันจึงถือเป็นยุคสมัยที่ผู้คนมีหนี้สินมากมาย ครอบครัวแตกแยกล้มเหลว เด็กขาดความอบอุ่น ชุมชนล่มสลาย พ่อแม่ขายทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินมาบริโภคตามกระแสทุนนิยมอันบ้าคลั่ง จึงเป็นผลพวงของการพัฒนา "เอาเงินนำหน้า เอาปัญญาตามหลัง" การพัฒนาประเทศในรอบกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ที่มุ่งเอาเศรษฐกิจ

นำหน้า เอาตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัด (GDP) ได้สร้างช่องว่างรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีคำเปรียบเปรยว่า “สังคมไทยเป็นสังคมรวยกระจุก จนกระจาย” ดัชนีความสุข (GDH) จึงเป็นประเด็นที่คนทั่วไปเริ่มกล่าวถึงและเรียกร้องให้กลับมาใช้เป็นหลักหรือเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (ทีมเศรษฐกิจ.2559) ไชรหัส “ประเทศไทย 4.0”.

รัฐบาลทุกยุคสมัยต่างก็พัฒนามาหลายโมเดล นับตั้งแต่โมเดล “ประเทศไทย 1.0” ที่เน้นภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ก้าวสู่โมเดล “ประเทศไทย 2.0” ที่เน้นภาคอุตสาหกรรมเบาและ “ประเทศไทย 3.0” ภาคอุตสาหกรรมหนัก จนถึงปัจจุบันที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้แถลงนโยบายเพื่อนำพาพี่น้องประชาชนก้าวเข้าสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมในอีก 3-5 ปี ข้างหน้านี้

บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนโมเดลประเทศไทย 4.0 เป็นการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นเองจะต้องมีแนวคิดโดยเฉพาะความเชื่อมั่นพื้นฐานในปรัชญาการพัฒนาชุมชนว่า มนุษย์มีความสามารถและมีพลังอันซ่อนเร้น (Potential Ability) แฝงอยู่ทั้งพลังความคิด ทักษะ แรงงานที่มีความสามารถพัฒนาตนเองได้ตามขีดความสามารถทางคุณภาพและคุณธรรม หากโอกาสอำนวยและผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งการอยู่กันในชุมชน สังคมมนุษย์ต้องการอยู่ด้วยความสุขกาย สบายใจและมีความเป็นธรรมโดยชุมชนมีความสมดุลในการพัฒนา ดังนั้น การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถจัดการตนเองได้นั้น ชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนและชุมชนว่าสามารถจัดการตนเองได้ ด้วยการยึดหลักการพึ่งตนเองเป็นที่ตั้ง (โกวิท พวงงาม.2552)

ถอดรหัสโมเดลประเทศไทย 4.0

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้กล่าวมอบนโยบายและปาฐกถาพิเศษในโอกาสงานต่างๆ เกี่ยวกับการนำพาประเทศไทยก้าวสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” หรือ “ไทยแลนด์ 4.0” ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมามีการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ มาหลายโมเดล นับตั้งแต่โมเดล 1.0 ถึง 4.0 หลายๆ ท่านที่ติดตามคงจะทราบดีว่า คืออะไร? แต่ผู้เขียนคิดว่ามีอีกหลายคน ที่ยังไม่ทราบรายละเอียดเช่นกัน ดังนั้น ขอถอดรหัสโมเดลประเทศไทย 1.0 ถึง 4.0 ดังนี้ ประเทศไทย 1.0 เป็นการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นภาคการเกษตรเป็นหลัก โดยผลิตและขายพืชไร่ พืชสวนและสัตว์ต่างๆ เป็นต้น ต่อจากนั้นไปสู่ประเทศไทย 2.0 ที่เน้นภาคอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้นและนำก้าวไปสู่โมเดลปัจจุบัน ประเทศไทย 3.0 ที่เน้นภาคอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและ

ขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ กลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันโมเดล 3.0 ยังพัฒนาไปได้อย่างไม่เต็มที่และไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ยังคงเผชิญกับดักสำคัญ ที่ไม่อาจนำพาประเทศไทยพัฒนาก้าวหน้าไปมากกว่านี้ ประเด็นนี้เองที่ทางรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่จำเป็นต้องสร้างโมเดลใหม่ขึ้นมา เพื่อปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศและนำพาประชาชนคนไทยก้าวสู่โมเดลใหม่ ที่เรียกว่า “โมเดลประเทศไทย 4.0” นั่นเอง (โกวิทย์ พวงงาม, 2554). ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการทางรอดสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์

สรุปคำอธิบายเกี่ยวกับโมเดลประเทศไทย 4.0 ของดร. สุวิทย์ เมษินทรีย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผู้มีหน้าที่ดำเนินการตามนโยบายของนายกรัฐมนตรีที่จะมาบอกพวกเราว่า ประเทศไทย 4.0 คืออะไร? แล้วจะมีโอกาสใดในเศรษฐกิจใหม่เกิดขึ้นมาบ้าง ดร. สุวิทย์ อธิบายว่า ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาประเทศภายใต้การนำของรัฐบาล เน้นในเรื่องการพัฒนาสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ขับเคลื่อนตามพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยผ่านกลไก “ประชารัฐ” ซึ่งรัฐบาลชุดนี้เข้ามาบริหารประเทศภายใต้ปัญหาที่สะสมไว้มานาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุจริตคอร์รัปชัน ความขัดแย้งทางการเมือง ราคาพืชผลเศรษฐกิจตกต่ำและวิกฤตภัยแล้ง เป็นต้น ดังนั้นภารกิจสำคัญของรัฐบาลชุดนี้ก็คือ การขับเคลื่อนการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามชุดใหม่ ในศตวรรษที่ 21 นี้ หลายประเทศได้กำหนดโมเดลเศรษฐกิจแบบใหม่ เพื่อสร้างความมั่งคั่งในศตวรรษที่ 21 อาทิ สหรัฐอเมริกา พูดถึง A Nation of Makers อังกฤษกำลังผลักดัน Design of Innovation ขณะที่ประเทศจีนได้ประกาศ Made in China 2025 ส่วนอินเดียกำลังขับเคลื่อน Made in India และเกาหลีใต้ก็วางโมเดลเศรษฐกิจเป็น Creative Economy เป็นต้น

ผู้เขียนจึงเห็นได้ว่า สำหรับประเทศไทยเอง ณ ขณะนี้ยังติดอยู่ “กับดักประเทศรายได้ปานกลาง” เรายังต้องเผชิญกับ “กับดักความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่ง” และ “กับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา” กับดักเหล่านี้เป็นสิ่งท้าทายรัฐบาลปัจจุบันในการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ เพื่อก้าวข้าม “ประเทศไทย 3.0” ไปสู่ “ประเทศไทย 4.0” นั่นเอง

ไทยแลนด์ 4.0 มีลักษณะอย่างไร

Dr.Borworn ได้กล่าวถึงประเทศไทย 4.0 ว่าเป็นความมุ่งมั่นและตั้งใจของนายกรัฐมนตรี ที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมและเปลี่ยนจากการผลิตสินค้า

ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ดังนั้น ประเทศไทย 4.0 จึงควรมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ คือ เปลี่ยนจากเกษตรแบบดั้งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบผู้ประกอบการ เปลี่ยน จาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่และรัฐคอยสนับสนุนให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startup บริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่ High Value Services และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง

นอกจากนี้ พลโทสรเสรีญ แก้วกำเนิด โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เปิดเผยว่า พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี มีความประสงค์ให้พี่น้องประชาชนเข้าใจว่า เมื่อนโยบายประเทศไทย 4.0 แต่รัฐบาลก็ไม่ได้ละเลยภาคการเกษตรหรือภาคอุตสาหกรรม โดยทั้งหมดต้องสนับสนุนเกื้อกูล ซึ่งกันและกัน ท่านนายกฯ เน้นว่า พี่น้องเกษตรกรจะต้องเปลี่ยนการเกษตรแบบดั้งเดิมให้เป็นเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการจัดการและเทคโนโลยี เช่น เปลี่ยนข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง ให้เป็นอาหารสุขภาพหรือผลิตภัณฑ์เสริมอาหารที่มีมูลค่าสูง เป็นต้น ทั้งนี้รัฐบาลได้เริ่มต้นขับเคลื่อนงานเพื่อก้าวสู่ประเทศไทย 4.0 อย่างเป็นรูปธรรมแล้วหลายด้าน เช่น โครงการ Smart Farmer การจัดตั้งเมืองนวัตกรรมอาหาร การส่งเสริม 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายแห่งอนาคต การส่งเสริม Startup และ SMEs โดยการให้ทุนและยกเว้นภาษี การแก้ไขกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรค และการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ฯลฯ โดยตั้งเป้าหมายเข้าสู่ยุคโมเดลประเทศไทย 4.0 ให้ได้ภายใน 3-5 ปีนี้ (Dr. Borworn, ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่)

ไทยแลนด์ 4.0 จะพัฒนาอย่างไร

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้โมเดล“ประเทศไทย 4.0”จะสำเร็จโดยใช้แนวทาง “สานพลังประชารัฐ”เป็นตัวการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม คือ ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันรับผลประโยชน์ เป็นการทางานแบบบูรณาการทุกภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการเงิน ธนาคาร ภาคประชาชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยต่างๆร่วมกันระดมความคิด ผนึกกำลังขับเคลื่อนผ่านโครงการ บันทึกความร่วมมือ กิจกรรมหรืองานวิจัยต่างๆโดยการดำเนินงานของประชารัฐ กลุ่มต่างๆ อันได้แก่

กลุ่มที่ 1 การยกระดับนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์การปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ พัฒนากลยุทธ์ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคตและการดึงดูดการลงทุนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

- กลุ่มที่ 2 การพัฒนาเกษตรสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ
- กลุ่มที่ 3 การส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างรายได้และการกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ
- กลุ่มที่ 4 การศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ (โรงเรียนประชารัฐ) รวมทั้งการยกระดับคุณภาพวิชาชีพและ
- กลุ่มที่ 5 การส่งเสริมการส่งออกและการลงทุนในต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่ม SMEs และผู้ประกอบการใหม่ (Start UP) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น

บทบาทชุมชนท้องถิ่นกับการขับเคลื่อนโมเดลประเทศไทย 4.0

ผู้เขียนได้อ่านและวิเคราะห์บทความทางวิชาการของ ศ.ดร.โกวิทย์ พวงงาม คณบดี คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการสังเคราะห์ถอดบทเรียนการจัดการชุมชนของตนเองมาจากข้อมูลการไปศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งถือว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ตามโครงการความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่น จากการศึกษาพบว่า “หลักการสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่นญี่ปุ่นที่มีหลักการสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชนในหลายประการ” เช่น

ประการแรก ต้องให้หน่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยปกครองตนเองในการบริหารชุมชนท้องถิ่น

ประการที่ 2 ต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นพื้นที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่น

ประการที่ 3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องรักษาความเป็นชุมชนที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณีและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างกรณีศึกษา ตัวแบบเทศบาลนครซูซะกะ (SUZAKA) กำหนดเป้าหมายเมือง ที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขได้ วิสัยทัศน์และวิธิตดในการบริหารจัดการของผู้บริหารเทศบาลนครซูซะกะ ได้มีการกำหนดเป้าหมายและมีการปฏิบัติงานให้ประชาชนดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น

1. การสร้างเมือง (เทศบาลนครซูซะกะ) โดยให้ความสำคัญแก่สุขภาพและสวัสดิการชุมชน
2. การสร้างเมืองที่สามารถศึกษาได้ตลอดชีวิต โดยเน้นวัฒนธรรมพื้นเมือง การพัฒนาทรัพยากรบุคคลและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การสร้างเมืองที่มีสภาพแวดล้อมการดำรงชีวิตให้ปลอดภัยและประชาชนสามารถอาศัยอยู่ได้อย่างสงบสุข เช่น สร้างที่อยู่อาศัยมีความสบายและมีคุณภาพ การใช้ที่ดินและน้ำไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างวิถีวิตที่สวຍงามและการสร้างเมืองปลอดภัย เป็นต้น

4. การสร้างเมืองให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยและอุตสาหกรรม มีพัฒนาการค่าและการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. การสร้างเมืองให้มีความสำคัญแก่อิทธิพลชุมชน เช่น สังคมอบอุ่น มีการแลกเปลี่ยนกันหลายรูปแบบ

6. การสร้างเมืองที่ฝ่ายเทศบาลนครสุโขทัยและภาคประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำงานและอย่างมีความก้าวหน้า เช่น จัดทำแผนพัฒนา บริหารจัดการอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

การสร้างภูมิคุ้มกันในองค์กรท้องถิ่น

ศ.ดร.โกวิท พวงงาม คณะบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ได้เสนอแนวทางการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ยุคใหม่ โดยท่านมีความเห็นว่า จำเป็นจะต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง การที่ อปท. จะต้องสร้างระบบความสัมพันธ์กับกลุ่ม องค์กรชุมชนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งมีหลักการดำเนินงาน ดังนี้

ประการแรก ให้อปท. ควรหาวิธีการส่งเสริมให้ครอบครัวให้มีความมั่นคง และมีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพที่ดี รักษาวัฒนธรรมไทยอันดีงามและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น คุณค่าและวิธีการของครุฑเรือ ความรู้ด้านโภชนาการ ราคาผลผลิตทางการเกษตร ช่องทางการตลาด และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ฯลฯ รวมถึงส่งเสริมค่านิยมที่ดีและถูกต้อง

ประการที่ 2 ให้ อปท. หาวิธีการส่งเสริมบรรยากาศในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน “ผู้เขียนขอแนะนำเพิ่มเติม เช่น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ 1 ไร่ 2 แสน หายจนและศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนต้นแบบ” เป็นต้น

ประการที่ 3 ให้ อปท. หาวิธีการส่งเสริมความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการชุมชน ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพ และที่อยู่อาศัย ความคุ้มครองผู้บริโภคและความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน “ผู้เขียนขอแนะนำเพิ่มเติม ควรให้ชุมชนมีแผน 4 แผนในการดำเนินชีวิต ได้แก่ แผนชีวิต แผนอาชีพ แผนการเงินและแผนสุขภาพ”

ประการที่ 4 ให้อปท. มีการเตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ชุมชน เช่น การดูแลเด็ก เยาวชนและผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสมสภาพแวดล้อมของชุมชนน้ำอยู่และปลอดภัย โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพฯ

ประการที่ 5 ให้อปท.หาวิธีการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนและอปท.ในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ประเด็น ยาเสพติด การค้ามนุษย์ อาชญากรรมข้ามชาติฯ

ประการที่ 6 ให้อปท.หาวิธีการทำงานร่วมกันระหว่างอปท. ชุมชนสถาบันทางศาสนา และสถานศึกษา ในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั่งงามของชุมชนและฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว บวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

ประการที่ 7 ให้อปท. อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีรู้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ และสำนึกรักบ้านเกิด เป็นต้น

ดังนั้นผู้เขียนมีความเข้าใจว่า บทบาทชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่อันเนื่องมาจากสถานภาพของบุคคล เนื่องจากบุคคลมีหลายสถานภาพในคนเดียวกัน เช่น อาจจะเป็นนายกอบจ. อบต.กำนันผู้ใหญ่บ้าน และยังคงดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมต่างๆ เป็นต้น ฉะนั้นบทบาทของบุคคลจึงต้องปฏิบัติตามสถานภาพในสถานการณ์ที่ตนเองรับผิดชอบ บทบาทชุมชนท้องถิ่นกับการขับเคลื่อนโมเดลประเทศไทย 4.0 ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ไม่ว่าจะเป็น อบจ. อบต.และเทศบาล มีหน้าที่กำกับดูแลและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดที่สุดของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อปท.ต้องรับและสนองนโยบายโมเดล“ประเทศไทย 4.0”อย่างแนบแน่น แต่จะอย่างไรที่จะนำพาพี่น้องฐานรากหญ้าที่ยากจน สัมตาอำปากได้ ทั้งอปท.และชุมชนเองต้องประสานความร่วมมือกัน โดยทำงานแบบบูรณาการทุกภาคีเครือข่าย

ชุมชนท้องถิ่นกับสวัสดิการทางरोสังคมไทย

ชุมชนท้องถิ่นกับสวัสดิการทางरोสังคมไทย ศ.ดร.โกวิทย์ พวงงาม คณะบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ได้เสนอแนวชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการซึ่งเป็นทางรอดของสังคมไทย ท่านมีความเห็นว่า ชุมชนและท้องถิ่น ควรหามาตรการในเชิงนโยบายของตนเอง นั่นก็คือ“ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการ”ขณะที่รัฐบาลมี“รัฐสวัสดิการ”ที่ต้องอาศัยงบประมาณเป็นแสนๆล้าน ข้อเสนอเพื่อให้ อปท.จัดทำ“ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการ”ซึ่งจะมีลักษณะ 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก ต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน (need) ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตทั้งในแง่การส่งเสริมให้มีรายได้ที่เป็นตัวเงินหรือทุนและวัตถุสิ่งของ เช่น ส่งเสริมอาชีพที่มั่นคงตอบสนองด้านอาหาร การรักษาโรค สุขภาพร่างกาย“ผู้เขียนขอแนะนำเพิ่มเติมว่า สอดคล้องกับทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนที่เป็น

กลุ่มเป้าหมายทั้งความต้องการทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ เป็นความต้องการของประชาชนในชุมชนตามความเป็นจริง โดยใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีภายในประเทศเป็นหลัก”ลักษณะที่สอง เป็นสวัสดิการที่ไม่ได้เป็นการให้บริการ ซึ่งไม่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ เช่น การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ต้องใส่ใจทั้งกายและจิต คุณค่าการบำรุงทางจิตใจสำคัญมากสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สายใยแห่งความผูกพัน ให้รักกันเหมือนพี่ ตักกันเหมือนน้อง ประองคองกันเหมือนญาติ”โดยสรุป “ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการ” มีหลักการพื้นฐานว่า เพื่อต้องการทำให้คนในชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันกัน โดยมีหลักแห่งคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสาธารณะและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

แผนแม่บทชุมชนทางรอดของชุมชนท้องถิ่น

แผนแม่บทชุมชน คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงและพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เรียกว่า ประชาพิจัยและพัฒนา (People Research and Development-PR&D) หัวใจของประชาพิจัยและพัฒนา คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก การทำประชาพิจัยและพัฒนา มีหลักสำคัญ 7 อย่าง ดังที่ รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ อธิการบดีสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ได้กล่าวไว้ คือ

1. รู้จักตัวเอง รู้จักโลก
2. เรียนรู้จากตัวอย่างและความสำเร็จของชุมชนอื่นๆ
3. รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์
4. วิเคราะห์ข้อมูลและค้นหาทางเลือกใหม่
5. รู้จักศักยภาพและทุนของชุมชน
6. ร่างแผนแม่บทและทำประชาพิจารณา
7. ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย หนี้สินและปัญหาต่างๆ

ขั้นตอนในการทำแผนแม่บทชุมชน

เสรี พงศ์พิศ ได้อธิบายขั้นตอนในการทำแผนแม่บทชุมชน ดังนี้

1. การเตรียมการ เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน รวมทั้งเตรียมวิทยากรภายนอก
2. เวทีที่ 1 เปิดโลกแห่งการเรียนรู้ ให้ไปทำข้อมูลรายรับ-รายจ่ายปัญหานี้สินมาวิเคราะห์ ในเวที ที่ 2

3. เวทีที่ 2 นำข้อมูลรายรับ-รายจ่าย หนี้สินมาประเมิน ประมวล กำหนด“การบ้าน” การทำข้อมูลทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อนำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 3
4. เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ เตรียมไปศึกษาดูงาน
5. เวทีที่ 4 นำข้อมูลการศึกษาดูงานมาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อมูลทรัพยากรและกลับไปเตรียมทำการระดม“วิสัยทัศน์” ของแต่ละชุมชน เพื่อหาทางเลือกและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อนำมาปรับ ให้เป็นแผนแม่บทชุมชนระดับตำบล
6. เวทีที่ 5 นำแผนแม่บทจากหมู่บ้านเข้าสู่ระดับตำบล ร่วมกันวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากชุมชนและ มองภาพรวมเพื่อเตรียมการเขียนแผนแม่บทและนำเสนอเพื่อประชาพิจารณ์
7. เวทีที่ 6 การทำประชาพิจารณ์แผนในระดับตำบล เชิญชวนผู้นำและชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วมให้มากที่สุด

แผนแม่บทชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อการจัดการ“ทุน”ของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยคนในชุมชนจำนวนระหว่าง 5-15 คนเรียกว่า ขนาดจิ๋วและ 15 คนขึ้นไปเรียกว่าขนาดเล็ก ซึ่งองค์ประกอบหลักๆ ของวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ 7 ประการ ดังที่เสรี พงศ์พิศ คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
2. ดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆให้เป็นระบบ
3. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
4. การเรียนรู้ เป็นหัวใจของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
5. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชนทำให้เกิดนวัตกรรม
6. การพึ่งตนเอง เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน
7. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล

นอกจากนี้ เสรี พงศ์พิศ ยังได้อธิบายเกี่ยวกับความเข้าใจที่ถูกต้องของวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

1. รวมมือมากกว่าแข่งขัน
2. อยู่อย่างพอเพียง ไม่ใช่รวย
3. เป้าหมายความสุข ไม่ใช่เงิน
4. ทำเป็นขั้นตอน เริ่มจากบ้าน หมู่บ้าน ท้องถิ่นไปหาตลาดใหญ่
5. เรียนรู้มากกว่าแข่งขัน
6. การพัฒนายั่งยืนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ

ทฤษฎีการพัฒนาแบบผสมผสานเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

นักสังคมศาสตร์ในยุคปัจจุบัน ได้เสนอให้ศึกษาวิเคราะห์แบบสหวิทยาการ คือ นำทฤษฎีในสาขาวิชาการต่างๆ มาผสมผสานกันในลักษณะการสังเคราะห์ เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายและน่าเชื่อถือ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอนำทฤษฎี 3 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) เป็นทฤษฎีที่เสนอโดย องค์การการกรรมกรระหว่างประเทศ (International Labour Organization) เมื่อปี ค.ศ.1976 รายละเอียด ดังนี้

1.1 จุดมุ่งหมายของการพัฒนา คือ การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งความต้องการทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ เป็นความต้องการของประชาชนในชุมชนตามความเป็นจริง โดยใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีภายในประเทศเป็นหลัก

1.2 กระบวนการวางแผนพัฒนา ควรดำเนินการ ดังนี้ คัดเลือกโครงการผลิตสินค้าและบริการที่สนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นลำดับแรก โครงการดังกล่าวต้องรับผิดชอบอย่างเร่งด่วนโดยใช้กลวิธีคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายชัดเจนและการกระจายอำนาจในการวางแผนสู่ชุมชน เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ในอนาคต เพื่อให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ในอนาคต

1.3 ข้อควรพิจารณาในการวางแผน ดังนี้ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อให้กระจายไปถึงคนยากจน รัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ต้องเพิ่มสำคัญในการพัฒนาชนบทและสาขาการผลิตภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้น และต้องตอบสนองความต้องการของชาวชนบทด้วยการกระจายระบบสินเชื่อ การเกษตร ปุ๋ย น้ำและพลังงานอื่นๆ พยายามพัฒนาเทคโนโลยีให้เหมาะสม คือ ราคาถูก ประหยัด มีประสิทธิภาพ ใช้งานง่ายเหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม สภาพภูมิอากาศ และสร้างวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นและมีการพัฒนาอย่างรอบด้านหรือเป็นการพัฒนาแบบผสมผสาน

1.4 การนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ได้ดังนี้ ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานมีจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน โดยให้คนได้รับสิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานทั้งทางวัตถุและจิตใจ เน้นให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม เพราะมีประชาชนมากและยากจนและทฤษฎี ยังเชื่อว่า การวางแผนที่ดีเป็นสิ่งที่ทำให้การพัฒนาประเทศประสบความสำเร็จและต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนด้วย

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่เด่นชัดและเป็นรูปธรรมของประเทศไทย คือ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2517 เป็นต้นมา แต่รัฐบาลไทยในอดีตยังไม่เข้าใจ และเห็นความสำคัญดังกล่าว ก็ต่อเมื่อประเทศไทยได้รับบทเรียนราคาแพงจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของประเทศกว่าได้ในยุคภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (Economic Bubble หรือ Bubble Economy) หรือต้มยำกุ้ง ในปี 2540 เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของไทย ดังกล่าว นักวิชาการที่มีชื่อเสียง เช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ศ.เสน่ห์ จามริก, ศ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และศ.อภิชัย พันธเสน เป็นต้น ได้เชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน ด้านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทาง เศรษฐศาสตร์และสาขาต่างๆ มาร่วมกันประมวลเพื่อบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เป็นต้นมาจนถึงแผนฯ ปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งไม่ได้แปลว่าไม่ต้องพึ่งใคร เป็นการพอเพียงทางปัญญา พอเพียงทางจิตใจ พอเพียงทางสิ่งแวดล้อม พอเพียงทางสังคม ทางสุขภาพพร้อมกันหมด ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ชีวิตที่พอเพียง” คือ การกินเป็น อยู่เป็น ใช้เป็น คือ กินพอดี อยู่พอดี ใช้พอดี และมีความสุข

ดังผู้เขียนสรุปได้ว่าเศรษฐกิจแบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ตาม พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ผู้เขียนได้สรุปวิเคราะห์งานเขียนใน เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ชุมชนท้องถิ่นนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและจัดการชุมชน ของตนเอง ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียง มี 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ ความพอประมาณ มีเหตุผล มี ภูมิคุ้มกันที่ดี รายละเอียดดังนี้

ประการแรก ชุมชนพอประมาณ

1. พอดี พองาม คือ กินพอดี อยู่พอดี มีคุณธรรม มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนใน ชุมชน ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นต้น

2. ความเรียบง่าย คือ ความจำเป็นหรือความต้องการ คุณค่าหรือมูลค่าและความ ร่วมมือหรือการแข่งขัน เช่น การจัดงานต่างๆ สูญเสียงบประมาณเกินตัวหรือไม่ ถูกครอบงำจาก การบริโภคนิยมหรือไม่ ร่วมกันทำงานกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนหรือไม่ เป็นต้น

3. คุณธรรม คือ ความสมดุล จิตอาสาเพื่อส่วนรวมและปัญญา ความกล้าหาญ ความ เพียรทน เช่น มีอบายมุขในชุมชนมากไปหรือไม่ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนได้หรือไม่ งบประมาณก่อสร้างถนนหนทางมากไปหรือไม่ แทนที่จะเน้นทางด้านการศึกษา สุขภาพและ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ประการที่ 2 ชุมชนมีเหตุผล

1. ชุมชนเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็ง คือ รู้ว่าอยู่ในยุคสังคมความรู้ รู้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เช่น เชื่อหรือไม่ว่า วันนี้นี้ความรู้สำคัญและจำเป็นที่สุด เพื่ออยู่รอดและมีชีวิตที่ดี ทราบไหมว่าวันนี้โลกผ่านเลยยุคเกษตรและยุคอุตสาหกรรมมาแล้ว ยุคเกษตรข้าวเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าไม่มีก็อยู่ไม่ได้ในยุคอุตสาหกรรม ถ้าไม่มีเงินก็อยู่ไม่ได้ วันนี้เราผ่านเลยสองยุคนั้นมาแล้ว เป็นยุคที่คนไม่มีความรู้ก็อยู่ไม่ได้ ถึงอยู่ได้ก็ถูกเขาโกง เขาหลอก ถูกเขาเอาเปรียบ และถูกครอบงำได้ง่าย เป็นต้น

2. เรียนรู้จักตัวเอง คือ เรียนรู้จักรากเหง้าและเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เชื่อหรือไม่ว่าคนไม่มีรากเหง้าจะถูกเขาครอบงำและกำหนดอนาคตให้หมดเลย มีข้อมูลและการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายละเอียดมากมายเพียงใดในชุมชน เป็นต้น

3. เรียนรู้จักปัญหาและทรัพยากร คือ เรียนรู้หนี้สิน รู้ค่าใช้จ่ายของชุมชน สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทรัพยากรของชุมชน เช่น รู้จักปัญหาของชุมชนอย่างถ่องแท้ มีข้อมูลและแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินของชุมชนและมีข้อมูลเกี่ยวกับทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า พืช สัตว์ จุลินทรีย์แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

4. แผนแม่บทชุมชน คือ แผนชีวิต แผนยุทธศาสตร์ แผนแยกย่อยแต่บูรณาการ แผนการพึ่งพาตนเองและการสร้างเครือข่าย เช่น มีแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นแผนชีวิต แผนเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนหรือไม่ มีแผนการทำกิน ทำใช้ เพื่อทดแทนการซื้อขายจากตลาดหรือไม่อะไรบ้าง เป็นต้น

ประการที่ 3 ชุมชนมีภูมิคุ้มกันที่ดี

1. ระบบการบริหารจัดการที่ดี คือ การจัดการชุมชน การจัดการองค์กรและการจัดการทรัพยากร เช่น ชุมชนมีคณะผู้นำที่ดี มีคุณธรรม บริหารจัดการอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้หรือไม่ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใด ทั้งกลุ่มแม่บ้านทำวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตร กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

2. ระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด คือ วิสาหกิจชุมชน เครือข่าย เช่น มีการนำแผนแม่บทชุมชนมาปฏิบัติ ทำให้เกิดระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด หรือไม่อย่างไร มีการทำขนมพุสบู คุกกี้ น้ยาล้านจาน เพื่อใช้ในชุมชนบ้างหรือไม่ มีการดำเนินงานแบบเครือข่ายกับชุมชนอื่นหรือองค์กรอื่นนอกชุมชนหรือไม่ เป็นต้น

3. ระบบทุน คือ การออม กองทุนและสวัสดิการและโครงการรวมพลัง เช่น มีระบบการออมอย่างไร มีกลุ่มออมทรัพย์หรือธนาคารหมู่บ้านหรือไม่ มีสถาบันการเงินในชุมชนหรือไม่ มีการออมอย่างอื่นอีกหรือไม่ เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารน้ำ ธนาคารควาย ธนาคารต้นไม้หรือพันธุ์ไม้ เป็นต้น

4. ระบบทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและพลังงาน คือ ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ จุลินทรีย์และพลังงานทางเลือก เช่น มีการใช้สารเคมีในชุมชนมากนักน้อยเพียงใด มีการกำจัดขยะอย่างไร มีการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

5. ระบบสุขภาพ คือ การป้องกัน และการดูแลรักษา เช่น มีการส่งเสริมการทำน้ายาสมุนไพรบำรุงสุขภาพหรือไม่ มีการเรียนรู้เรื่องการกินอยู่ถูกต้องและช่วยให้สุขภาพดีหรือไม่ เช่น กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินกล้วยน้ำหว่านเป็นยาบำรุง กินผลไม้และออกกำลังกาย มีการตั้งเป้าหมาย“ชุมชนสุขภาพดี”หรือไม่ และถ้ามี ได้วางยุทธวิธีไว้อย่างไรให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว เป็นต้น

ตัวชี้วัดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

กรอบเกณฑ์นี้มาจากแนวคิด 3 ขั้นตอนของการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือหลักการ 3S คือรอด (survived) พอเพียง(sufficient) และยั่งยืน(sustainable) ดังที่เสรี พงศ์พิศ ได้อธิบายไว้ ดังนี้

1. รอด

กรอบตัวที่ 1 ความยากจน มีตัวชี้วัด ได้แก่ มีปัจจัย 4 ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

กรอบตัวที่ 2 หนี้สิน มีตัวชี้วัด ได้แก่ หนี้ในและนอกกระบบ มีวิธีการจัดการหนี้้อย่างไร เป็นต้น

กรอบตัวที่ 3 อาชีพรายได้ มีตัวชี้วัด ได้แก่ มีอาชีพมั่นคง มีรายได้มากกว่า 40 บาทต่อวัน และหาอาหารจากธรรมชาติหรือผลิตอาหารกินเองได้จากที่ดินของตนเอง เป็นต้น

กรอบตัวที่ 4 สวัสดิการความมั่นคง มีตัวชี้วัด ได้แก่ ผู้สูงอายุมีคนดูแลเท่าที่ควรได้รับ มีกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มทำร้านค้าชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

กรอบตัวที่ 5 ทรัพยากร มีตัวชี้วัด ได้แก่ มีการใช้สารเคมีในชุมชนหรือไม่ ขาดแคลนแหล่งน้ำ สำหรับบริโภคอุปโภค แหล่งน้ำเน่าเสีย ป่าที่ใช้เป็นที่ทำกินเสื่อมสภาพหมดแล้ว

กรอบตัวที่ 6 ครอบครัวชุมชน มีตัวชี้วัด ได้แก่ ครอบครัวอบอุ่นอยู่ร่วมกันชุมชนพึ่งพาอาศัยกัน ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง (เก่งและดี) มีธรรมาภิบาลที่ดีในชุมชน มีกลุ่มกิจกรรมต่างๆ สำหรับเด็ก เยาวชนและผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. พอเพียง

กรอบตัวที่ 1 ปัจจัยพื้นฐาน ตัวชี้วัด ได้แก่ ชุมชนผลิตอาหารเลี้ยงตนเองได้อย่างเพียงพอ มีการจัดการตลาดในชุมชน โดยเอาผลผลิตท้องถิ่นมาจำหน่ายในชุมชน ชุมชนเข้าถึงการบริการสุขภาพได้ดี มีที่ทำกินและมีแหล่งอาหารในธรรมชาติพอให้หาได้ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 2 เศรษฐกิจ ตัวชี้วัด ได้แก่ หนี้ในระบบดอกเบี้ยสูง มีทางออกและลดลง การจัดการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท การจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การจัดการกลุ่มอาชีพต่างๆ วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

กรอบตัวที่ 3 การเรียนรู้ ตัวชี้วัด ได้แก่ มีแผนแม่บทชุมชน การทำบัญชีครัวเรือน มีการทำประชาคม และการศึกษาเรียนรู้ดูงาน เป็นต้น

กรอบตัวที่ 4 การจัดการ ตัวชี้วัด ได้แก่ มีการจัดการ ดิน น้ำ ป่า ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเป็นระบบมีการจัดการผลผลิตเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นที่เหลือนำไปจำหน่ายนอกชุมชน การจัดการสุขภาพ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 5 สวัสดิการความมั่นคง ตัวชี้วัด ได้แก่ มีสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุและเด็กเล็กมีกลุ่มออมทรัพย์และสวัสดิการต่างๆ ชาวบ้านเป็นสมาชิกสหกรณ์ มีการรวมกลุ่มทำร้านค้าชุมชน เป็นต้น

กรอบตัวที่ 6 ชุมชนเข้มแข็ง ตัวชี้วัด ได้แก่ ครอบครัวอบอุ่นอยู่ร่วมกัน ชุมชนพึ่งพาอาศัยกัน มีกลุ่มกิจกรรมต่างๆสำหรับผู้สูงอายุและเด็กพร้อมกับเยาวชนและมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง (เก่งและดี) เป็นต้น

3. มั่นคง

กรอบตัวที่ 1 การเรียนรู้ ตัวชี้วัด ได้แก่ มีกระบวนการแผนแม่บทชุมชนโดยชุมชนมีกระบวนการทำยุทธศาสตร์ที่ชุมชนมีส่วนร่วม มีศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชนหรือในตำบล เช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ธกส. เป็นต้น

กรอบตัวที่ 2 การจัดการเพื่อการพึ่งตนเอง ตัวชี้วัด ได้แก่ ตำบลผลิตอาหารพอเพียงสำหรับคนในตำบล ตำบลสามารถผลิตพลังงานทางเลือกได้ มีการจัดการทุนทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดการผลิต การบริโภคหลายอย่างแบบวิสาหกิจชุมชน มีการจัดการเกษตรแบบผสมผสาน และมีการจัดการแบบธรรมาภิบาลโปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่กินตามน้ำ ทวนน้ำ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 3 ระบบเกษตร ตัวชี้วัด ได้แก่ มีการพัฒนาคลัสเตอร์การเกษตร (มีกิจกรรมเป็นชุดเกื้อกูลกัน เช่น เกษตรผสมผสาน การมีโรงสีชุมชน การเลี้ยงสัตว์ การใช้กลบไปทำพลังงาน และโย่งไปสู่กิจกรรมอื่นๆ) มีการส่งเสริมการทำนาอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพ อินทรีย์ชีวภาพ ไม่ใช้สารเคมีมีการส่งเสริมวิธีการจัดการดิน น้ำ ผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการดำเนินเพื่อให้ชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการทำนาอย่างมีประสิทธิภาพ (ชลประทาน อ่างเก็บน้ำ โรงงาน ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ฯลฯ) เป็นต้น

กรอบตัวที่ 4 ระบบพลังงานและสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัด ได้แก่ มีการให้ข้อมูลการเรียนรู้แก่ชุมชน โครงการพลังงานทางเลือก แสงอาทิตย์ ลม น้ำ พืช ขยะ มูลสัตว์ ฯลฯ มีการทำธนาคารขยะ การกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ แยกขยะรีไซเคิล (ปุ๋ย, พลังงาน, แปรรูป) มีการใช้

สารเคมีน้อยลงและใช้อย่างปลอดภัยยิ่งขึ้น ใช้อย่างรับผิดชอบต่อ ชุมชน (ไม่ปล่อยของเสีย ขยะ สารเคมีลงไปในน้ำหรือทิ้งตามที่สาธารณะ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 5 ระบบวิสาหกิจชุมชน ตัวชี้วัด ได้แก่ มีการรวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจชุมชน หลากหลายรูปแบบ เพื่อการผลิต การบริโภค การจัดการทุนต่างๆ ของชุมชน มีการเรียนรู้ให้ เข้าใจว่า วิสาหกิจชุมชนคืออะไรต่างจากธุรกิจชุมชนอย่างไร มีเป้าหมายคือการพึ่งตนเอง มี องค์ประกอบ 7 อย่างที่สำคัญ และมีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นคลัสเตอร์ เช่น การเกษตร สุขภาพและการท่องเที่ยวมีการเรียนรู้การผลิตเพื่อพึ่งตัวเอง เช่น การเลี้ยงปลา ปลูก เลี้ยงกบคอนโด เลี้ยงไก่ เป็ด สุกร ฯลฯ และมีเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในระดับตำบล เป็นต้น

กรอบตัวที่ 6 ระบบทุน ตัวชี้วัด ได้แก่ มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งในชุมชนส่วนใหญ่ มีการรวมกลุ่มเป็นเกษตรกรหรือเป็นสมาชิกสหกรณ์ในระดับอำเภอหรือจังหวัด มีระบบการ จัดการทุนหลากหลาย (ธนาคารชุมชน สถาบันการเงินของชุมชน กองทุนสวัสดิการ ฯลฯ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 7 ระบบสุขภาพ ตัวชี้วัด ได้แก่ มีข้อมูลสุขภาพของชุมชน การกิน การอยู่ การทำงาน การออกกำลังกาย การป้องกันโรค มีระบบการให้การศึกษา เรื่อง สุขภาพชุมชนที่ดี พอ มีการส่งเสริมอาหารสุขภาพด้วยการให้ข้อมูล และส่งเสริมการปลูก การเลี้ยง การบริโภค (ข้าวกล้อง ผัก ปลา ปลาสดสารเคมี) และมีสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เอื้อต่อสุขภาพ ดิน น้ำ อากาศไม่ เป็นพิษ อาชีพเกษตรที่เน้นอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น

กรอบตัวที่ 8 ระบบสวัสดิการ ตัวชี้วัด ได้แก่ ชุมชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินมีระบบสวัสดิการสำหรับเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และคนในชุมชน นอกจากนี้มีระบบ ช่วยเหลือคนที่เป็หนี้สินทั้งที่หาทางออกไม่ได้และพอมีทางออก แต่ต้องการความช่วยเหลือ เป็นต้น

บทสรุป

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ไทยแลนด์ 4.0 เป็นองค์กรที่ประสบความสำเร็จต้องมีความสามารถในการสนองต่อความจำเป็นในการพัฒนาของภารกิจ และการพัฒนาให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ใช้ความคล่องตัวและการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ อย่างมีประสิทธิภาพและจะต้องมีความสามารถในการเตรียมพร้อมต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็นในการพัฒนาประเทศและการรับมือกับความท้าทายในการส่งเสริมพัฒนาการปกครองท้องถิ่นที่สามารถ เทียบเคียงได้กับสากล การต่อยอดการเติบโตและการพัฒนาของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นให้มีสมรรถนะที่สูง ที่สามารถเทียบเคียงสมรรถนะการขับเคลื่อนองค์กรกับองค์กรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ทั้งในระดับประเทศและในระดับนานาชาติ จะเป็นการหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนภารกิจและยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและการส่งเสริม การปกครองท้องถิ่นของประเทศมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากขึ้น พร้อมทั้งต้อง

เสริมสร้างความพร้อม อย่างสมบูรณ์ในการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และองค์กรแห่งนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการให้คำปรึกษาการปกครองท้องถิ่นในระดับอาชีพทั้งนี้ต้องให้ความสำคัญกับการเป็นองค์กรที่มีคุณธรรมและการปฏิรูปภาพลักษณ์และการสื่อสารในองค์กร ให้เป็นที่รับรู้ในผลงานและการเสริมสร้างการยอมรับ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสังคม ทั้งในและต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2559). *เศรษฐกิจ*. ค้นเมื่อ 27 กันยายน 2559, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/>
- โกวิท พวงงาม. (ม.ป.ป.) *การสังเคราะห์บทเรียนการจัดการงานชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของอปท. : กรณีศึกษา อปท. ในประเทศไทย*. บทความวิชาการ วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 _____.(2552). *การสร้างภูมิคุ้มกันในองค์กรท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ศุกร์ที่ 6 พฤศจิกายน 12 พฤศจิกายน 2552 ปีที่ 57 ฉบับที่ 7 _____.(2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- _____. (2554). *ชุมชนท้องถิ่นสวัสดิการทางรอดสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ศุกร์ที่ 14 พฤศจิกายน - 20 มกราคม 2554 ปีที่ 58 ฉบับที่ 17.
- พิมพ์เศรษฐกิจ. (2559). *ไชรทัส “ประเทศไทย 4.0” สร้างเศรษฐกิจใหม่ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง*.ไทยรัฐออนไลน์,ค้นเมื่อ 27 กันยายน 2559 <http://www.thairath.co.th/content/>
- ประภาส สุทธิอาคาร,จำนง แรกพินิจและสมคิด วงศ์พิพันธ์. (2551). *วิสาหกิจชุมชน*, กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สนธยา คุณศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). *วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ _____.(2551). *แผนแม่บทชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. _____.(2552). *คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. _____.(2553). *ปฏิรูปสังคม*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. _____.(2554). *วิถีชุมชนพอเพียง*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- Dr. Borworn. ประเทศไทย 4.0 โมเดลเศรษฐกิจใหม่ (Online). <http://www.drborworn.com/articledetail.asp?id=16223>